

ОПЕРАЦИЈА „МАЕСТРАЛ“: АГРЕСИЈА ХРВАТСКЕ ВОЈСКЕ НА ОПШТИНУ ШИПОВО 9–12. СЕПТЕМБРА 1995.

Сажетак: Рад се бави судбоносним и најтежим данима градића Шипова и његовог становништва и војске у нашој модерној историји. У свега неколико дана агресијом здружених снага регуларне војске Хрватске и Хрватског вијећа одбране у операцији „Маестрал“ протјерано је цјелокупно становништво општине Шипово и заузета комплетна територија општине. Од 104 погинула борца општине Шипово 22 су изгубила живот у овим тешким септембарским данима. Заузимање града и околних села имало је за посљедицу и погибију одређеног броја цивила и материјално страдање општине Шипово. Операција „Маестрал“ изведена је и трајала од 8. до 17. септембра 1995. и била је наставак операције „Олуја“ са идентичним циљевима: уништење и прогон српског становништва овога краја са његовог вјековног огњишта. Циљ здружених хрватско-муслиманских снага био је заузимање градова Шипова, Јајца, Дрвара, Босанског Петровца, Босанске Крупе и Кључа, и у томе су у потпуности успјеле. Коначни циљ био је издијање пред Бањалуку и њено заузимање, што би вјероватно довело и до нестанка саме Републике Српске. Дејтонским мировним споразумом, цјелокупна општина Шипово је након шестомјесечне окупације од стране агресорске хрватске војске враћена у састав Републике Српске.

Кључне ријечи: Шипово, рат у БиХ, ВРС, ХВ, ХВО, операција, агресија.

Увод у здружену хрватско-муслиманску операцију „Маестрал“ 8–15. септембра 1995.

Након успјешно изведене и реализоване операције „Олуја“¹ у којој је протјерано цјелокупно српско становништво из Хрватске, хрватски војни и политички врх осмислио је нову војну операцију са скоро идентичним циљевима: заузимање Бањалуке и протјеривање цјелокупног српског становништва са простора Републике Српске. Новоосмишљена операција је добила кодни назив

¹ О војној акцији „Олуја“ детаљније код: Davor Marjan, *Oluja* (Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2007); Josip Lucić (ur.), *1. gardijska brigada Hrvatske vojske, „Tigrovi“* (Zagreb: Znanje, 2011), 364–389; Zvonimir Despot (ur.), *4. gardijska brigada Hrvatske vojske „Pauci“* (Zagreb: Despot Infinitus, 2013), 344–357; Ozren Žunec, „Rat u Hrvatskoj 1991.–1995. 2. dio: Od sarajevskog primirja do završnih operacija“, *Polemos: časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira*, vol. I, no. 2, (1998), 127–130; *Vojna operacija „Oluja“ i poslije* (Zagreb: Hrvatski helsinški odbor za ljudska prava, 2001).

„Маестрал“⁴². Ова војна операција требало је да буде изведена у садејству са Армијом Босне и Херцеговине (АРБиХ). Акција је испланирана одмах након пада Републике Српске Крајине, на основу потписане Сплитске декларације између хрватске и муслиманског политичког врха. План нападне операције израдио је лично хрватски генерал Рахим Адеми, што и потврђује у своме ратном дневнику:

„Генерал Готовина особно ме задужио да израдим план нападне операције, као начелник стожера и замјеник Заповједника Зборног подручја Сплит... Израда плана нападне операције 'Маестрал' убраја се у највише разине планирања војних операција. Ова операција је уникатна, такав облик планирања није био виђен ни у тијeku Домовинског рата ни у свјетским ратовима и зато сматрам да је операција 'Маестрал' мој врхунац у планирању операција.“⁴³

Планирана операција је усаглашена са ставовима и плановима водећих земаља НАТО-а у оквиру ваздухопловне операције који је овај савез водио против Републике Српске.⁴

Предуслов за извођење операције „Маестрал“ била је акција „Љето '95“ која је отпочела 25. јула 1995. године.⁵ Циљ ове акције Хрватске војске (ХВ) било је заузимање Гламоча и Босанског Грахова, што би дало основне предуслове за заузимање Книна, а самим тим и цијеле Републике Српске Крајине.⁶ У току 28. јула знатно надмоћније

² Вјетар са Јадранског мора.

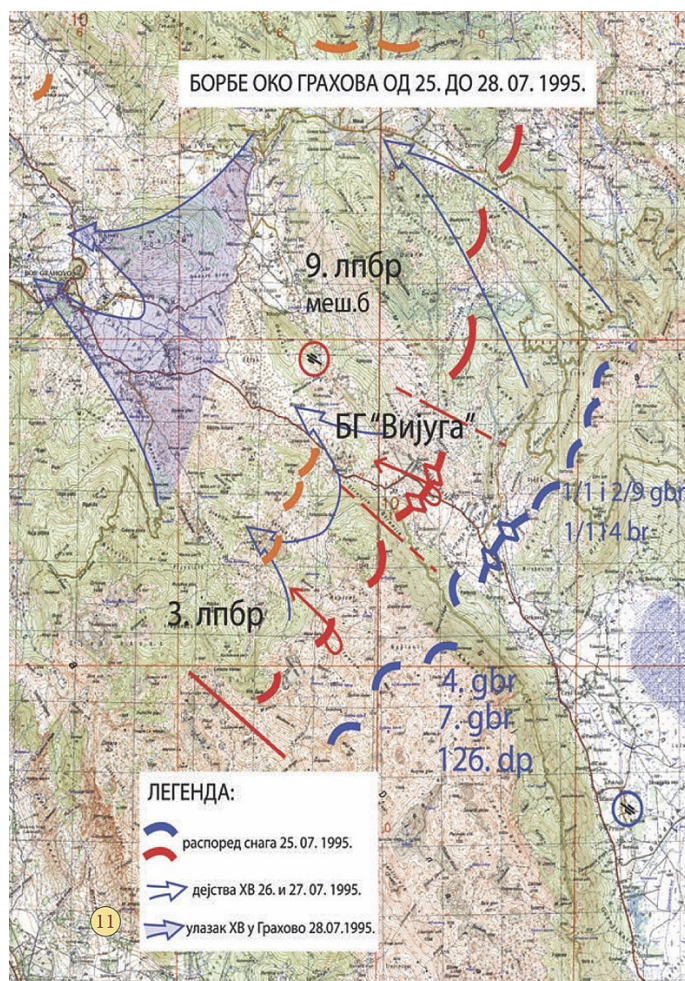
³ Rahim Ademi, *Samo istina: ratni dnevnik generala Hrvatske vojske* (Zagreb: Večernji list, 2021), 378–379.

⁴ Бомбардовање Републике Српске, кодног имена „Операција Намјерна сила“, била је војна интервенција НАТО снага током рата у Босни и Херцеговини. Авијација НАТО-а бомбардовала је положаје Војске Републике Српске, али и цивилне циљеве и објекте под изговором да се користе у војне сврхе. Операција је почела 30. августа 1995. и то је био прави општи удар са циљем да се неутралишу прије свега снаге ВРС у зонама безбједности УН као и тешко оружје, тенкови, артиљерија, складишта муниције, командна мјеста и линије комуникација. У операцију „Намјерна сила“ било је укључено 5.000 војника НАТО-а из 15 држава и преко 400 летјелица од којих 222 борбена авиона. Бомбардовање је трајало до 14. септембра, мада је операција званично завршена 20. септембра 1995“. Милорад Којић, Невенко Врањеш, Виктор Нужић, Дарио Новаковић, *Намјерном силом на Републику Српску* (Бања Лука: Републички центар за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица, 2023), 61–144.

⁵ Драгослав Илић, Марко Јанковић, Милена Михаљевић, Борис Радаковић, Предраг Лозо, Мирко Цвијановић, Неђо Малешевић, Душан Павловић, Јовица Рудић, *Република Српска у Одбрамбено-отаџбинском рату*, Историјски преглед, Друго измењено издање (Бања Лука, 2018), 226.

⁶ Хронологија пада Босанског Грахова и Гламоча према хрватским изворима је била следећа: „Операција се одвијала из два смјера напада. Први је био према Босанском Грахову, гдје је напад почела 7. гардијска бригада и дио 114. бригаде. Непријатељ је имао добро организиран састав обране, ојачан људством, вјеројатно пристиглим с бихаћке бојишнице. Стога је на десном крилу другог дана напада уведена 2. бојна 'Термити' 9. гардијске бригаде, која је пробила непријатељске црте и ослободила важно упориште Нос. Потом је у напад уведена 4. гардијска бригада, што је убрзало операцију, те су, након три дана напада, 28. септембра 7. и 4. гардијска бригада ушле у Босанско Грахово и успоставиле надзор над планинским пријевојем Дерала изнад Стрмице. На тај се начин под надзором ХВ-а нашао цестовни правац Книн – Дрвар те су непријатељске постројбе у сјеверној Далмацији доспјеле у полуокружење. Непријатељ је на операцију одговорио повлачењем и успоставом црте обране на Црвеној земљи и Стрмици, само десетак километара од Книна. На другом смјеру напада, планина Шатор – Гламоч, дјеловао је 1. Хрватски гардијски здруг, 81. гардијска бојна, 3. бојна 1. гардијске бригаде ХВ-а, постројбе Хрватског вијећа обране и Специјална полиција МУП-а Херцег Босне. На том је смјеру непријатељ

хрватске снаге предвођене 7. гардијском бригадом „Пума“ из Вараждина⁷ успјеле су заузети Грахово и пробити линије 5. лаке пјешадијске бригаде из Гламоча, у рејону Хрбина, Кујаче и Шкадимовца, која се почела извлачити. У току цијелога дана трајало је гранатирање од стране 7. гбр. ХВ, а 29. јула пао је Гламоч. Падом Грахова и Гламоча судбина Републике Српске Крајине била је је запечаћена, а на помолу су били тешки дани за Републику Српску.⁸



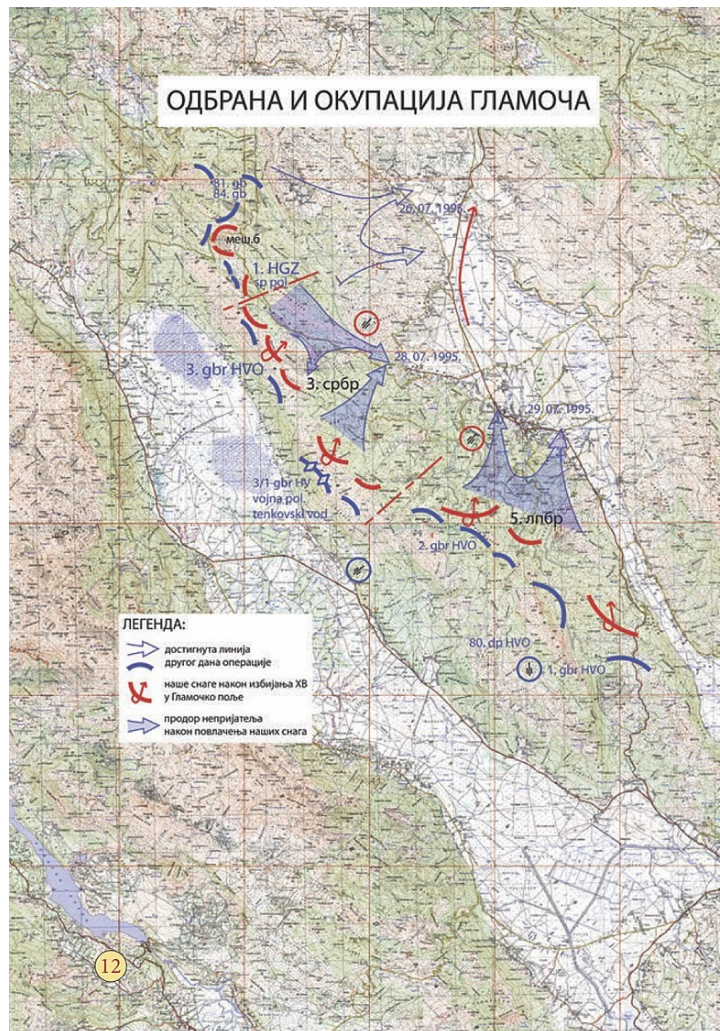
Карта 1 – План операције „Лјето ’95.“, 25–30. јула 1995.⁹

такође имао добро утврђене положаје на планини Старетини, али хрватске су снаге већ 27. септембра избиле пред Гламоч.“ Željko Stipanović, „Operacija Ljeto ’95“, *Hrvatski vojnik*, god. 19, br. 609, (2020), 63.

⁷ Josip Lucić (ur.), *7. gardijska brigada Hrvatske vojske „Puma“* (Zagreb: Despot Infinitus, 2023), 209–211.

⁸ Tomislav Šulj, „Ljeto 95“, *Vojna povjest*, br. 53, (2015), 6–17.

⁹ Душан Кукобат, Бојан Димитријевић, *2. Крајишки корпус Војске Републике Српске* (Бања Лука: Републички центар за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица, 2022), 208.



Карта 2. – Одбрана и окупација Гламоча, јул 1995.¹⁰

Стање на фронту пред операцију „Маестрал“

Падом Гламоча, 29. јула 1995. Главни штаб ВРС имао је процјену да ће снаге ХВ и Хрватског вијећа одбране (ХВО) наставити извођење напада на правцима: Грахово–Дрвар, Гламоч–Млиништа, Купрес–Шипово и Бугојно–Србобран.¹¹ У првој етапи требало је заузети Дрвар, Млиништа и Србобран, и тако створити услове за

¹⁰ *Исјо*, 210.

¹¹ Доњи Вакуф

продужетак напада на Книн, Јајце и Босански Петровац. У другој етапи заузети Босански Петровац, Јајце и Книн те у наредној фази продужити напад ради спајања снага ХВ и ХВО са снагама 5. и 7. корпуса АРБиХ на правцу: Травник – Јајце – Кључ – Босански Петровац – Бихаћ. Са циљем спречавања ових дејстава снаге 1. и 2. крајишког корпуса¹² имале су задатак да зауставе даље напредовање хрватских снага ка Дрвару, Млиништима, Шипову и Србобрану, а затим да груписањем снага пређу у напад и ослободе Грахово, Гламоч и Купрес.

Главни штаб ВРС је планирао операцију „Вагањ ’95“, а њена реализација је планирана у три етапе у трајању од 20 до 30 дана. Коначан циљ ове операције ВРС било је ослобађање Грахова, Гламоча и Купреса и избијање на линију: Чапразлије – Челебић – Круге – Доњи Малован – село Звирњача – Вуковско поље – Купрешка врата. Иако је „Вагањ ’95“ био замишљен као нападна операција ширих размјера, што је подразумевало иницијативу ВРС на ширем простору, највећи дио акције је ипак био одбрамбеног карактера. Нажалост, иако је ВРС имала почетног успјеха у овој операцији, нарочито на правцу према Грахову, она није успјела.¹³

Колико је хрватској војсци било значајно да заустави српску контраофанзиву „Вагањ ’95“ најбоље свједоче запажања хрватског генерала Рахима Адемија:

„ако Срби освоје Босанско Грахово, пријевој Дерале и Динару, нема више Книна и долазимо у исту позицију као Срби кад смо ми освојили те тачке. Зато се Босанско Грахово, пријевој Дерале и Динара морају бранити под сваку цијену. То је 'бити или не бити'. Босанско Грахово, пријевој Дерале једноставно не смију пасти у руке непријатеља, јер Книн се брани испред Босанског Грахова, на висовима Динаре и око пријевоја Дерале“.¹⁴

Послије овога неуспјеха ситуација на терену је 2. крајишком корпусу наметала одсудну одбрану територије, а то је подразумевало да се не дозволи непријатељу продор корз линију одбране, нанијети му што је веће губитке, заштитити цивилно становништво, бранити територију Републике Српске уочи скорашњег завршетка

¹² 2. крајишки корпус основан је одлуком Главног штаба ВРС 19. маја 1992. године. На основу те одлуке дијелови 9. и 10. корпуса Југословенске народне армије преформирани су у 2. крајишки корпус ВРС који је званично формиран 25. маја 1992. године. Његова зона одговорности ишла је од Крпне на Уни, преко Босанског Петровца, предграђа Бихаћа, Дрвара, Грахова, Гламоча и Купреса, а по дубини преко Шипова, Кључа и Мркоњић Града. Ова зона се налазила на крајњем западу Републике Српске. Источни сусјед му је био 1. крајишки корпус, а западни Српска војска Крајине. Командна мјеста су му била прво у Крњеуши, затим у Дрвару, а пред крај рата у Санском Мосту. Корпус је у своме саставу имао 8 лаких пјешадијских бригада, 2 артиљеријска пука, инжењеријски пук, лаки артиљеријски пук ПВО, батаљон везе, батаљон војне полиције, извиђачко-диверзантски одред, оклопни батаљон. Драгиша Јуришић, Предраг Обреновић, Љубиша Вулин (прир.), *Војска Републике Српске* (Бања Лука: Републички центар за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица, 2022), 65; Д. Кукобат, Б. Димитријевић, *н. д.*, 34–41.

¹³ У заповијести команданта 2. крајишког корпуса за операцију „Вагањ ’95“ циљ српских снага био је да се зауставе даљи продори непријатеља на свим правцима који се изводе ка Дрвару а затим, уз увођење свјежих снага, пређе у противудар на граховско-ливањском фронту, ослободи Грахово, приступи окружењу и уништењу снага непријатеља, и да се буде спреман за продужење напада на правцу Грахово–Гламоч. Д. Кукобат, Б. Димитријевић, *н. д.*, 215–216.

¹⁴ Р. Ademi, *н. д.*, 354–355.

рата, на најбољи могући начин искористити скромне потенцијале јединица, не трошити их у безизгледним противударима и „повратку изгубљене територије“.¹⁵



Амблем 7. моторизоване шиповачко-купреске бригаде¹⁶

Стање у општини Шипово пред операцију „Маестрал“

Ратна 1994. је уз 1995. годину била најтежа за становништво општине Шипова и његове борце. Јесени 1994. здружене муслиманско-хрватске снаге су извеле акцију „Цинцар“ у којој су заузели поново простор Купреске висоравни и град Купрес,¹⁷ који су српске снаге ослободиле у априлу 1992. године. Знатно вишебројније муслиманске снаге потиснуле су 7. купреску моторизовану бригаду ВРС¹⁸ и избиле у предграђе Купреса. Иначе, 7. купреска моторизована бригада била је једна од најјачих и најбоље опремљених бригада на овим просторима. У тренутку напада АРБиХ на Купрес она је

¹⁵ Исто, 228.

¹⁶ Мирко Матић, Јово Блажановић, Остоја Дулић, 30. *Пјешадијска дивизија Војске Републике Српске* (Бања Лука: Републички центар за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица, 2020), 141.

¹⁷ Исто, 179–184; Edin Ramić, *Kupreska operacija jesen 1994. godine* (Bugojno: Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“, 2004), 99–145.

¹⁸ Команданти 7. купреске моторизоване бригаде били су: потпуковник Витомир Грујић (1992–93), потпуковник Божидар Ракић (1993–94), потпуковник Драго Самарџија (1994–95), потпуковник Дане Марић (1995–96). У току рата ова бригада је имала 330 погинула бораца. Одликована је Медаљом Петра Мркоњића. М. Матић и др, н. г, 141–142.

имала око 3.000 војника наоружаних са 4 топа 130 мм, 6 хаубица 122 мм, 6 хаубица 105 мм, водом минобацача 82 мм и 120 мм, 20 тенкова, од којих су три била модерни тенкови М-84. Њена претходница је била 13. партизанска бригада у саставу 30. пјешадијске дивизије која је учествовала у ослобађању Купреса у прољеће 1992. године. Касније је у току формирања ВРС од 13. партизанске бригаде ЈНА, територијалних јединица са простора Купреса, 1. купрешког и 2. бугојанског батаљона, 19. партизанске бригаде ЈНА, те јединица подршке из састава бивших 5. и 9. корпуса ЈНА формирана 7. купрешка моторизована бригада 15. јуна 1992. године. Она је ушла у састав 2. крајишког корпуса ВРС, а попуњавала се људством из 18 општина, при чему су тежиште чиниле општине: Купрес, Шипово, Бугојно, Мркоњић Град, Кључ и Бањалука.¹⁹

Губитком Купреса 3. новембра 1994. године²⁰ бригада је била потиснута у правцу Шипова. Нова линија је формирана на потезу: Демировац (1.765 м н. в.) – Маглај – Плаја – Мрђебаре – Курљај – Црни врх – Мали Виторог. Од заузимања Купреса, па кроз читав новембар, здружене муслиманско-хрватске снаге су изводиле нападе на положаје 7. моторизоване бригаде која је била потпомогнута једним батаљоном из 1. лаке шиповачке бригаде, те Борбеном групом „Јањ“.²¹ Посебну улогу у тим критичним данима одиграо је 2. батаљон 1. лаке шиповачке бригаде који је повратио неке од кључних кота и објеката за одбрану Шипова, попут Демировца (Плазеница), Крижа, Семешнице итд. Тај 2. батаљон је повучен са влашићког ратишта гдје је већину ратног пута провела и друга по снази шиповачка бригада, 1. лака пјешадијска бригада.²² Ова јединица је формирана као 1. партизанска бригада 26. априла 1992. године у војном предузећу „Чајавец“ у Шипову. У њен састав ушле су раније мобилисане територијалне јединице са простора Шипова, Јајца и Кључа. Формирањем ВРС преименована је у 1. лаку шиповачку бригаду, коју су сачињавала два батаљона из Јајца и један батаљон из Шипова. Од самог формирања бригада је учествовала у ослобађању Кључа, Винца и деблокади пута Јајце–Србобран, а потом од јуна и новембра 1992. у операцији „Врбас 92“, односно ослобађању града Јајца.²³

Након ослобођења Јајца 1. лака шиповачка бригада је почетком 1993. године била ангажована по батаљонима код Орашја на Коридору и на добојско-маглајском ратишту, а потом на Влашићу. Првих дана новембра 1994. године из састава бригаде је извучен њен 2. батаљон са Комара који је уведен у борбу на купрешком ратишту на потезу Бугојно–Копривница–Шипово, а потом ушао у састав новоформиране Борбене групе „Јањ“ у чијем је саставу остао до краја рата. Остатак бригаде је остао на травничком ратишту, на Комару, гдје је успјешно изводио одбрамбене задатке све

¹⁹ Исто, 141.

²⁰ Заузимање Купреса је био заједнички успјех АРБиХ и ХВО. То је први град који је преотет српским снагама од Трнова у љето 1992. године. Иако су јединице ВРС успјеле зауставити напредовање муслиманских и хрватских снага према Благају и Шипову, операција је значајна због поновног ангажовања јединица ХВО у рату са ВРС. Д. Кукобат, Б. Димитријевић, н. д, 180.

²¹ Детаљније о Борбеној групи „Јањ“: Милорад Ђирко, *Ратни пут бораца Шипова 1991–1996*. (Бања Лука: Соптрех, 2009), 52–62; Матић и др, н. д, 182.

²² Негдје се наводи као јајачко-шиповачка.

²³ М. Ђирко, н. д, 41–47.

до септембра 1995. године. Тада је због могућности окружења бригада била извучена са Комара на плато Влашића, а касније падом Мркоњић Града на планину Чемерницу.

Одбрамбени напори ВРС у новембру 1994. године били су кључ за опстанак Шипова и овога дијела Републике Српске. Нарочито су борбе биле тешке од 8. до 16. новембра и од 24. до 26. новембра. Јединице ВРС су остале чврсто на својим положајима и спријечиле су сваки могући пробој ка Шипову. Почетком децембра, након двадесетодневних жестоких борби, линије су стабилизowane и тиме је заустављена здружена офанзива муслиманско-хрватских снага на правцима Бугојно–Шипово и Купрес–Шипово, чиме је одбрањен сјеверозападни дио Купреске висоравни и спријечен могући обухват и продор у долину ријеке Врбаса ради одсијецања и заобилажења Србобрана. Нажалост, губитком Купреса значајно се промијенио оперативни положај ВРС на овоме дијелу ратишта. Догађаји који су се одиграли крајем 1994. нарочито око Купреса и Бихаћа учинили су ту годину прекретницом у погледу стратешке иницијативе. Иако губитак појединих територија за ВРС није био алармантан, у први план је избила слабост српских снага да „малим развијеним снагама контролишу широк и ненасељен простор, и у њему затварају бреше које се отварају дубљим продорима“.²⁴ Зима и прољеће 1995. године на купреском ратишту били су без озбиљнијих борбених дејстава.

Операција „Маестрал“ 8–15. септембра 1995. – снаге агресора и правци напада

Главни циљ операције „Маестрал“ био је заузимање градова Шипова, Јајца и Дрвара, потискивање српских снага са подручја Купреса, Гламоча и Дрвара, омогућавање снагама АРБиХ, прије свега 5. корпусу,²⁵ продор ка Босанском Петровцу, а снагама 7. корпуса ка Котор Вароши. Скривени циљеви су били заузимање Бањалуке и прогон и убијање српског становништва са ових простора, уништавање материјалних добара, те разбијање јединица ВРС уз прећутну сагласност НАТО савеза.

Операција је требало да буде изведена у три фазе. У првој фази је требало заузети Млиништа и предвиђено је било да траје два до три дана. У другој фази је требало извршити прерасподјелу снага и преусмјерити напад према Шипову и Јајцу. Предвиђено вријеме за ову фазу је било два дана. Трећа фаза је предвиђала потискивање српских снага из Дрвара, избијање на пријевој Оштреља у временском периоду од дан-два.²⁶ За ову војну операцију хрватски војни врх је ангажовао сљедеће јединице: 4. гардијска бригада – Сплит; 7. гардијска бригада – Вараждин; 1. хрватски гардијски здруг; 81. гардијска бојна; 112, 113, 114. бригада; 6, 7, 15, 126, 134, 142. домобрански пук; 14. артиљеријски дивизион; 20. хаубички дивизион; противовоклопни артиљеријско-ракетни дивизион; 264. извиђачка чета Главног штаба ХВ; 275. чета за електронско дјеловање, антитерористичка група Војне полиције, сатнија тактичких снајпера, инжињеријско-логистичке јединице и остале снаге ХВ.

²⁴ Магић и др, н. д, 183.

²⁵ Детаљније: Bejdo Felić, *Peti korpus: (1992.–1995.)* (Sarajevo: Ljiljan, 2002).

²⁶ Ante Gotovina, *Napadajni bojevi i operacije HV i HVO* (Split: Zapovjedništvo zbornog područja Split, 1996), 87.

Помоћ су давали ХВО и полицијске снаге из Херцеговине: 1, 2, 3. гардијска бригада ХВО; 60. гардијска диверзантска бојна „Лудвиг Павловић“, 22. диверзантски одред; артиљеријско-ракетни пук; снаге зборних подручја Витез, Томиславград и Мостар; снаге специјалне полиције и остале снаге ХВО.²⁷

У операцији „Маестрал“ однос у људству и техници био је: људство 2,1 : 1, оклопно-механизоване снаге 2,8 : 1, артиљеријска оружја 1,5 : 1 у корист хрватских снага. Главни нападни правци били су: Купрес–Шипово–Јајце,²⁸ Гламоч – Велики Виторог – Јајце, Гламоч – Млиништа – Мркоњић Град и Грахово – Дрвар – Босански Петровац. Агресији хрватске војске придружила се и АРБиХ која је своју операцију изводила под кодним називом „Сана 95“ са циљем спајања снага 5. и 7. корпуса.

Након мјесец дана борбених мировања започела је 8. септембра 1995. године здружена операција хрватско-муслиманских снага „Маестрал“. Главне снаге су биле распоређене на правцу: Гламоч–Млиништа, Шипово – Мркоњић Град, а помоћне снаге на правцу Купрес–Шипово, увођењем у борбу 1. хрватског гардијског здруга,²⁹ 4. и 7. гардијске бригаде. На главном правцу непријатељског напада било је неколико српских бригада: 1. лака пјешадијска бригада из Бањалуке, полицијска бригада Центра службе безбједности из Источнобосанског корпуса, 1. српска пјешадијска бригада и 5. лака гламочка пјешадијска бригада.³⁰

Већ првога дана операције бригада из Источнобосанског корпуса из састава Оперативне групе 2 у нареду се повукла из Млиништа тучена јаком артиљеријском ватром. Такође веома јаком артиљеријском ватром тучени су положаји 1. лаке бањалучке бригаде и 7. шиповачко-купреске моторизоване бригаде. Током цијелог 8. септембра положаје ВРС су надлијетале беспилотне летилице које су слале хрватској артиљерији прецизне координате српских положаја, након чега би услједила страховита артиљеријска палба. Током првога дана, без борбе хрватске снаге су заузеле важан пријевој Млиништа. У раним јутарњим сатима 9. септембра 1995. године положај на доминантној коти Велики Виторог (1906 м н. в.) напустила је 1. лака пјешадијска бригада из Бањалуке. Истог дана хрватске снаге су запосјеле Велики Виторог.

Како би се зауставила неповољна ситуација на десном боку 7. моторизоване бригаде и заштитила комуникација Виторог–Стројице–Шипово, Главни штаб ВРС на падине Виторога упућује јединицу Школског центра „Рајко Балаћ“ ранга батаљона, која је пружила велики отпор надмоћнијим хрватским снагама, али је усљед жестоког гранатирања из правца Гламоча претрпјела огромне губитке и морала се повући са

²⁷ Marinko Karačić, „Abeceda operacije Maestral“, *Hrvatski vojnik*, god. 20, br. 639 (2021), 26–27.

²⁸ У својим мемоарима хрватски генерал Рахим Адеми тврди да првобитно Шипово и Јајце нису били обухваћени овом операцијом, него су убачени у план накнадно у току операције. О томе наводи сљедеће: „Ослобађање Шипова затражили су Американци, односно НАТО, који су својим беспилотним летјелицама пратили сваки покрет наших снага, а и прислушкивали су наше разговоре. Када су видјели да се наше постројебе приближавају томе граду, замолили су министра Шушка да ослободимо Шипово. Улазак у тај град, уопће није био планиран, барем ја то знам као аутор плана операције.“ R. Ademi, *n. d.*, 379, 398.

²⁹ 1. хрватски гардијски здруг био је најелитнија јединица хрватске војске и директно подређен предсједнику Хрватске Фрањи Туђману. Josip Lucić (ur.), *1. hrvatski gardijski zdruk* (Zagreb: Ministarstvo obrane Republike Hrvatske: Glavni stožer Oružanih snaga RH, 2011), 76.

³⁰ М. Ђирко, *н. г.*, 33.

положаја.³¹ Како би се затворили правци који су ишли од Млиништа преко Драгњић подова, долином ријеке Пливе и са Великог Виторога преко Пљевских подова према Шипову, команда 30. пјешадијске дивизије је донијела одлуку о формирању Борбене групе 1 која је требало да заустави даље напредовање хрватске војске. Јединице које су се повлачиле испред хрватске војске биле су у расулу и неред, нису прихватале било какве задатке у циљу формирања одбране.

У таквој ситуацији, гдје се јасно виде српска села око Шипова која горе у пламену, у вечерњим часовима 9. септембра 1995. цјелокупно становништво општине Шипово напушта град и креће путем неизвјесности, према Мркоњић Граду, Јајцу, и даље према Бањалуци. Због муњевитог продора ХВ и ХВО на правцима Гламоч–Млиништа–Шипово и Велики Виторог–Стројице–Јајце, непријатељ је бочно продро дубоко у територију 30. пјешадијске дивизије иза леђа 7. моторизоване бригаде и Борбене групе „Јањ“ које су биле на купрешком ратишту, те пријетио да одсијече комуникацију Купрес–Шипово. Ситуација је била изузетно критична и тешка.

Наредног дана, 10. септембра 1995. године у хрватској војсци долази до смјене, па тако умјесто гардијских бригада регуларне хрватске војске наступају гардијске бригаде ХВО које до вечерњих сати избијају на комуникације Гламоч–Млиништа–Бараћи и Гламоч–Виторог–Јајце правцима Буковача – Јасенови Потоци – Мала Боровица – Зецови – Калкани – Мајевац – Козила – Ђукићи – Липовача. Избијањем у рејон Стројица, потпуно је одсјечена комуникација Шипово–Купрес и 7. моторизована бригада се на Купрешкој висоравни нашла у врло неповољној ситуацији, пријетило јој је окружење.³²

Након процијењене ситуације команда 30. пјешадијске дивизије у вечерњим сатима 10. септембра уз сагласност Главног штаба ВРС и по одлуци команданта 1. крајишког корпуса издаје наређење о хитном извлачењу 7. моторизоване бригаде на нову линију на којој ће се бранити Шипово.³³ Та линија је ишла кањоном ријеке Јањ, а даље се требала увезати преко Пљевских и Драгњић подова са Борбеном групом 1.³⁴ Нешто послије поноћи јединице 7. моторизоване бригаде и Борбене групе „Јањ“ почињу организовано напуштати своје положаје и извлачење на нове положаје одбране Декале – Лијепа Раван – Подобзир – Љуша – Натпоље – Чуклић – Мујџићи. На нове линије се стигло након 18 сати пјешачења уз константно гранатирање од стране хрватске војске. Беспилотне летјелице су непрекидно надлијетале нове положаје ВРС и наводиле хрватску артиљеријско-ракетну подршку. Услови за било

³¹ Борци Школског центра су у почетку одлучно и уз велике напоре зауставили напад хрватских снага. Након кратког борбеног предаха, положаје Школског центра у више наврата надлијетале су беспилотне летјелице, након чега је уследило дуготрајно дејство хрватског вишецевног ракетног бадача из правца Гламоча. У том ракетању велики број бораца је погинуо или је тешко рањен, тако да се чета Школског центра преполовила. М. Ђирко, *н. д.*, 34.

³² Матић и др, *н. д.*, 200.

³³ У наредби о извлачењу је стајало: „У циљу спречавања опкољавања и заробљавања људи и технике, у току ноћи извршити извлачење јединица, прво 7. мт. бр. а потом БГ-Јањ, са садашњих положаја“. М. Ђирко, *н. д.*, 35.

³⁴ У тим тренуцима Борбена група 1 је покушавала успоставити одбрану на правцу Велики Виторог – Пљевски подови – Шипово и даље са Оперативном групом 2 која је организовала одбрану на правцима Млиништа – Бараћи – Мркоњић Град и Млиништа – Драгњић подови – Шипово. Матић и др, *н. д.*, 201.

какову одбрану били су готово немогући. Када се уз све ово дода и непрекидно електронско ометање свих врста веза, којима је било прекинуто руковођење и командовање, многе су јединице биле препуштене саме себи. Том приликом је погинуо или нестао значајан број војника из Шипова.³⁵

У таквим немогућим условима за одбрану поново је почело извлачење јединица 7. моторизоване бригаде и Борбене групе „Јањ“ према Јајцу и Мркоњић Граду, а затим даље ка кањону ријеке Врбас. Истовремено су и Борбена група 1 и Оперативна група 2 започеле повлачење са својих положаја. У послеподневним часовима, тачније у 16.30 сати, снаге ХВ су ушле у празно Шипово. Град је био под окупацијом пуних шест мјесеци, све до фебруара 1996. године, иако је Дејтонским мировним споразумом из новембра 1995. враћен у састав Републике Српске.³⁶

Војне и цивилне жртве општине Шипово у току операције „Маестрал“

У току операције „Маестрал“ погинула, нестала и заробљена су 22 борца ВРС из Шипова:

- | | |
|--------------------|------------------------------------|
| 1. Стеван Дакић | 6. Петар Гацић |
| 2. Драган Ђурко | 7. Владо Граховац |
| 3. Дане Блебић | 8. Неђо Граховац |
| 4. Гавро Бубњевић | 9. Жељко Јандрић |
| 5. Стево Бубњевић | 10. Љубо Јеринић |
| 11. Драго Јеркић | 17. Милорад Нишић |
| 12. Стево Јокић | 18. Славко Новаковић |
| 13. Мирко Јоветић | 19. Драган Панџић |
| 14. Ђуро Каурин | 20. Стево Плавшић |
| 15. Славко Муждека | 21. Владо Ступар |
| 16. Коста Нишић | 22. Споменко Пурњега ³⁷ |

Највећи дио настрадалих бораца из Шипова у овоме периоду је заробљен и ликвидан на најсуровији начин, што нам говори да су хрватске снаге на подручју општине Шипово починиле тежак ратни злочин. Већина погинулих бораца је заробљена у селима у Шипову и око Шипова, гдје је у напуштеним кућама покушавала да пронађе мјесто за одмор, пошто је већина њих пјешачила са Купреса у правцу Шипова, безмало 40 километара. Скоро сви су они пронађени у масовној гробници у Мркоњић Граду, гдје је ексхумирана 181 жртва.³⁸ Нажалост, поред војних забиљежене су и цивилне жртве

³⁵ Само тих дана преко 20.

³⁶ Дејтонски мировни преговори су вођени у америчкој ваздухопловној бази „Рајт Петерсон“ у савезној држави Охајо од 1. до 21. новембра 1995. и том приликом је договорен Општи оквирни споразум о миру у Босни и Херцеговини. Потписан је и прихваћен 14. децембра 1995. у Паризу. Овај споразум је означио крај рата у Босни и Херцеговини.

³⁷ Сви борци су погинули или су заробљени 12. септембра, осим Споменка Пурњега.

³⁸ На основу анализе обдукционих налаза може се видјети да су жртве ексхумиране из масовне гробнице

Шипова. Углавном је ријеч о старијем становништву. Погинуло је 10, а нестало или заробљено 13 особа. Најстарија жртва био је Томо Нерац рођен 1902. године.

У овом периоду је изгорјело и порушено 1.420 кућа и 76 станова, а оштећено 1.650 кућа и 285 станова, те уништено 556 помоћних објеката.³⁹ Имовина српског становништва Шипова је опљачкана. Уништен је сав сточни фонд, а пољопривредна механизација је покрадена. Сви школски, културни, здравствени и други друштвени објекти су изгорјели, демолирани, а сва опрема опљачкана. Процијењена штета износи око 100 милиона евра.



Слика 1. – Екшумација жртава из масовне гробнице у Мркоњић Граду⁴⁰

у Мркоњић Граду убијене на веома свиреп и подмукао начин. Осим употребе ватреног оружја, хрватски егзекутори су користили и механичка оруђа тако да су несрећне жртве умирале у веома тешким мукама. Цвјетко Савић, Јанко Велимировић, Весна Ћелић (прир.), *Агресија Републике Хрватске на Републику Српску: окупација општине Мркоњић Град: септембар 1995. – фебруар 1996. године* (Бања Лука: Републички секретаријат за односе са Међународним кривичним судом у Хагу и истраживање ратних злочина, 2009), 144.

³⁹ М. Ђирко, *н. д.*, 83.

⁴⁰ Фотографија преузета са https://www.mrkonjic-grad.rs/sajt/doc/image/novosti_sr/dogadjaji/400_vest_str-3.jpg (приступљено 25. априла 2025).

Литература:

- Јуришић, Драгиша, Обреновић, Предраг, Вулин, Љубиша (прир.). *Војска Републике Српске*. Бања Лука: Републички центар за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица, 2022.
- Којић, Милорад, Врањеш, Невенко, Нужић, Виктор, Новаковић, Дарио. *Намјерном силом на Републику Српску*. Бања Лука: Републички центар за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица, 2023.
- Кукобат, Душан, Димитријевић Бојан. 2. *Крајишки корпус Војске Републике Српске*. Бања Лука: Републички центар за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица, 2022.
- Матић, Мирко, Блажановић, Јово, Дулић, Остоја. 30. *Пјешадијска дивизија Војске Републике Српске*. Бања Лука: Републички центар за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица, 2020.
- Савић, Цвјетко, Велимировић, Јанко, Ђелић, Весна (прир.). *Ајресција Републике Хрватске на Републику Српску: окупација оштинине Мркоњић Град: септембар 1995. – фебруар 1996. године*. Бања Лука: Републички секретаријат за односе са Међународним кривичним судом у Хагу и истраживање ратних злочина, 2009.
- Ђирко, Милорад. *Ратни пут бораца Шипова 1991–1996*. Бања Лука: Цомпех, 2009.
- Ademi, Rahim. *Samo istina: ratni dnevnik generala Hrvatske vojske*. Zagreb: Večernji list, 2021.
- Despot, Zvonimir (ur.). 4. *gardijska brigada Hrvatske vojske „Pauci“*. Zagreb: Despot Infinitus, 2013.
- Felić, Bejdo. *Peti korpus: (1992.–1995.)*. Sarajevo: Ljiljan, 2002.
- Gotovina, Ante. *Napadajni bojevi i operacije HV i HVO*. Split: Zapovjedništvo zbornog područja Split, 1996.
- Karačić, Marinko. „Abeceda operacije Maestral“, *Hrvatski vojnik*, god. 20, br. 639, (2021), 26–29.
- Lucić, Josip (ur.). 1. *gardijska brigada Hrvatske vojske „Tigrovi“*. Zagreb: Znanje, 2011.
- Lucić, Josip (ur.). 1. *hrvatski gardijski zdrug*. Zagreb: Ministarstvo obrane Republike Hrvatske: Glavni stožer Oružanih snaga RH, 2011.
- Lucić, Josip (ur.). 7. *gardijska brigada Hrvatske vojske „Puma“*. Zagreb: Despot Infinitus, 2023.
- Marjan, Davor. *Oluja*. Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2007.
- Ramić, Edin. *Kupreška operacija jesen 1994. godine*. Bugojno: Bošnjačka zajednica kulture „Preporod“, 2004.
- Stipanović, Željko. „Operacija Ljeto '95“, *Hrvatski vojnik*, god. 19, br. 609, (2020), 62–63.
- Šulj, Tomislav. „Ljeto 95“, *Vojna povjest*, br. 53, (2015), 6–17.
- Vojna operacija „Oluja“ i poslije*. Zagreb: Hrvatski helsinški odbor za ljudska prava, 2001.
- Žunec, Ozren. „Rat u Hrvatskoj 1991.–1995. 2. dio: Od sarajevskog primirja do završnih operacija“, *Polemos: časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira*, vol. I, no. 2, (1998), 111–136.

Интернет:

https://www.mrkonic-grad.rs/sajt/doc/image/novosti_sr/dogadjaji/400_vest_str-3.jpg
(приступљено 25. априла 2025).

PETAR BLAŽIĆ

Junior High School "Nemanja Vlatković", Šipovo

**THE OPERATION "MAESTRAL":
THE AGGRESSION OF THE CROATIAN ARMY AGAINST THE MUNICIPALITY
OF ŠIPOVO, SEPTEMBER 9th-12th, 1995**

Summary

The paper deals with the fateful and most difficult days of the town of Šipovo and its population and army in our modern history. In just a few days, with the aggression of the joint forces of the Croatian regular army and the Croatian Defense Council in the Operation "Maestral", the entire population of the municipality of Šipovo was expelled and the entire territory of the municipality was occupied. Out of the 104 fighters of the municipality of Šipovo, 22 lost their lives in these difficult September days. The occupation of the city and the surrounding villages also resulted in the death of a certain number of civilians and the material damage of the Municipality of Šipovo. The operation "Maestral" itself was carried out and lasted from the 8th to the 17th September, 1995 and was a continuation to "The Storm" with the identical goals: the destruction and persecution of the Serbian population of this region from its homeland which is there for centuries. The goal of the joint Croatian-Muslim forces was to capture the towns of Šipovo, Jajce, Drvar, Bosanski Petrovac, Bosanska Krupa and Ključ and they completely succeeded in doing that. The ultimate goal was to break out in front of Banja Luka and capture it, which would probably lead to the disappearance of the Republic of Srpska itself. Fortunately, with the Dayton Peace Agreement, the entire municipality of Šipovo was returned to the Republic of Srpska after six months of the occupation by the aggressor Croatian army.

Keywords: Šipovo, war in Bosnia and Herzegovina (B and H), the army of the Republic of Srpska (ARS), Croatian Army (CA), the Croatian Board of Defense (CBD), operation, aggression.

